

ХЕРМАН ХЕСЕ ПРОСЯКЪТ

Превод от немски: Даниела Евстатиева, 1986

chitanka.info

Преди десетилетия „случката с просяка“ бе за мен просто една история, която някой ден бих могъл без особени затруднения да превърна в разказ. Междувременно обаче все по-ясно осъзнавах, че ние, съвременните хора, или поне аз самият, сме напълно лишени от разказвачески дарби и вместо да създаваме изкуство, подражаваме по принуда на унаследени модели; неслучайно цялата ни литература, доколкото е плод на сериозен и наистина отговорен писателски труд, става все по-трудна, все по-проблематична и в същото време — все по-безумно смела. Защото днес никой от нас, литераторите, не си дава сметка до каква степен неговите представи за човека и за света, езикът му, специфичните му убеждения и чувство за отговорност, съвестта и проблематиката му са близки и родствени, понятни и разбираеми за читателите, а и за колегите му. Нашите слова са адресирани към хора, които слабо познаваме; знаем само, че вече ги разчитат като думи и знаци от чужд език — може би ги възприемат с усърдие и с наслада, но ги тълкуват твърде приблизително, докато структурата и понятийната система на един политически вестник, на един филм, на една спортна вест са им далеч по-разбираеми, по-еднозначни и напълно достъпни.

Затова и аз пиша тези страници, в които първоначално смятах просто да разкажа един малък спомен от детството, не за синовете или за внуците си, на които той нищо не говори, нито за някой друг читател, а само за онези малцина, чието детство е било приблизително сходно с моето и които по време и атмосфера ще разпознаят отново не същността на тази неразказваема история (тя си е мое лично преживяване), но поне отделни сцени, фона, кулисите и костюмите.

Не, моите записки не са предназначени и за тях, така или иначе дори наличието на тези почти подготвени и посветени читатели не би могло да превърне бележките ми в разказ, защото само с кулиси и костюми не се прави история. Следователно аз изпълвам с букви белите листи, без да съм ръководен от намерението и надеждата да открия с тяхна помощ някого, комуто те биха въздействували по подобен начин; движи ме само известната, но необяснима потребност от труд в усамотение, от онази самотна игра, на която творецът се подчинява като на природен нагон, въпреки че противодействува тъкмо на така наречените естествени инстинкти, според разпространените днес представи на народа, психологията и медицината. Та нали се намираме в определена точка, в дадена отсечка

или завой от пътя на човечеството, характерни и с това, че вече нищичко не знаем за човечеството, защото прекалено много сме го изучавали, твърде много материал сме насъбрали, а антропологията или човекознанието изисква известен кураж за обобщаващо опростяване, какъвто днес не ни достига. Тъй както най-утвърдилите се и модерни съвременни теологически теории подчертават най-категорично пълната невъзможност да се познае бога, така и нашата антропология боязливо се пази да не би да узнае или да изрече каквото и да било за човешката природа. Следователно модерно мислещите теолози и психолози са в същото положение като нас, литераторите: липсват ни основите, всичко е спорно и подложено на съмнение, относително и объркано, и все пак нищо не може да спре онази жажда за работа и игра — и хората на науката се стараят също като нас, творците, да усъвършенствуват своя инструментариум за наблюдение и своя език, да извлекат от нищото или от хаоса поне няколко грижливо изследвани и описани аспекти.

Нищо, че всичко това може да се разглежда като признак за упадък, като криза или неизбежен преходен етап, но понеже тази потребност не е отряла и ние я удовлетворяваме, като продължаваме самотните си игри, въпреки цялата им условност и нарастваща трудност, дори изпитваме някакво, макар и самотно, меланхолично удоволствие, както и малко повече усет за живот, а и оправдание, затова няма от какво да се оплакваме, макар отлично да разбираме онези наши събратя по перо, които, уморени от самотната дейност, се поддават на копнежа за единение, ред, яснота и приспособимост и се доверяват на убеждението, предлагано им от църквата, религията или някои от съвременните им заместители. За нас, единаците и бунтарите, нескланящи в друга вяра, усамотението е не само проклятие и казън, но — независимо от всичко — и една възможност за съществуване, а за хората на изкуството това означава възможност за творчество.

Що се отнася до мен, отшелничеството ми е почти пълно, така че всички критики или възхвали, нападки или фамилиарности, отправени от братята ми по език, обикновено не ме засягат, тъй както смъртникът пропуска край ушите си приятелските благопожелания за скорошно оздравяване и дълъг живот. Тази самота обаче, тази самоизолираност от общоприетите норми и общности, както и отказът или невъзможността да се приспособяваме към по-опростени форми и

начини на живот, все още не водят до преизподнята и отчаянието. Моята самота не е самоограничение, нито пък е лишена от съдържание, тя не ми позволява наистина да съжителствувам в някоя от приетите днес форми на съществуване, ала ми помага да съпреживявам стотици форми на съществуване от миналото, а може би и от бъдещето, тъй като обема в себе си безкрайно голяма част от света. Но преди всичко, тази самота не е пустинна. Тя е изпълнена е образи. Тя е съкровищница, пълна с усвоени ценности, с чуждо минало, станало мое, с асимилирана природа. И ако все още намирам малко сили за работа и игра, то е заради тези образи. Истина е, че с възрастта става все по-трудно и изтощително, но не и по-малко привлекателно да се задържи, да се фиксира, да се изпълни със съдържание и да се обрисова някой от хилядите образи, да се добави още една страница към безбройните спомени. А особено примамлив е опитът да се възстановят и съхранят картините от зората на моя живот, които, макар и засипани с милиони по-късни впечатления и преживелици, все пак са запазили багрите и яркостта си. Та нали тези отколешни впечатления са възникнали по времето, когато все още съм бил човек, син, брат, отрок божи, а не този възел от пориви, реакции и отношения, характеризиращ съвременния човек.

Ще се опитам да възстановя времето, мястото на действие и участниците в тази малка случка. Не всичко може да се установи с абсолютна точност, например годината и сезона, а също и броят на действащите лица. Беше следобед, някъде през пролетта или лятото, трябва да съм бил между пет и седемгодишен, а баща ми — някъде между тридесет и пет и тридесет и седем. Беше при една от семейните ни разходки, в която участваха: татко, сестра ми Адела, аз, по всяка вероятност и по-малката ми сестра Маруля, което не смея да твърдя със сигурност, освен това бутахме и детска количка — в нея е била или същата тази по-малка сестра, или, което е по-вероятно, най-малкият ни брат Ханс, който тогава все още не можеше да говори и да ходи. Сцена за разходките ни бяха няколко улици в крайградската зона на Базел от осемдесетте години, където се намираше нашето жилище, недалеч от Дома на старците, разположен на околоръстния път, който тогава бе по-тесен, тъй като две трети от него заемаше железопътната линия за

Елзас. Това беше дребнобуржоазен, весел и спокоен квартал в покрайнините на тогавашния Базел, а само на неколкостотин крачки от него се простираше безкрайната тогава прерия на стрелбището, после идваха каменоломната и първите селски дворове по пътя на Алшвил, където от време на време в някой от тъмните и топли обори ние, децата, получавахме още топло краве мляко, после предпазливо понасяхме към къщи кошнички с яйца, горди, че са ни ги поверили. Навред около нас живееха простодушни бюргери, имаше неколцина занаятчии, но повечето работеха в града, а в свободните вечери, облежани по прозорците, пушеха лулите си или се занимаваха с тревните площи и чакълестите алеи в малките градинки пред домовете си. Тишината се нарушаваше единствено от железницата и страшни бяха само кантонерите, които обитаваха дървена барачка с малки прозорчета край железопътния прелез между Ауцрасе и Алшвилцрасе и се втурваха като дяволи, щом се опитвахме да извадим някоя паднала топка, шапка или стрела от рова, отделящ железопътната линия от улицата; там можеха да ходят само кантонерите, които ни плашеха — всичко у тях ме отблъскваше, освен безспорно великолепните месингови рогчета, висящи на ленти през гърдите им, на които те бяха в състояние да изразят, макар в един-единствен тон, всички оттенъци на моментния си гняв или леност. Впрочем един от тези мъже — за мене първите представители на силата, на държавата, на закона и на полицейската власт — веднъж се отнесе с мен изненадващо човечно и внимателно: докато си играх с юзда и камшик на слънчевата страна на улицата, той ми махна да отида при него, постави върху дланта ми златна монета и любезно ме помоли да му донеса парче лимбургско сирене от близкия магазин. С радост се подчиних, получих от магазина завитото сирене, чийто вид и миризма обаче ми се сториха доста неприятни и подозрителни, с пакетчето и рестото се върнах обратно при пазача, а той, за голямо мое удовлетворение, ме чакаше в своята барака — най-накрая щях да пристъпя в къщичката, за която жадувах. Вътре обаче нямаше никакви съкровища освен, разбира се, хубавия жълт рог, окачен на един пирон и изрязаният от вестници портрет на мустакат мъж в униформа, закрепен на дъсчената стена. За съжаление посещението ми при хората на закона и държавната власт приключи, поне за мене, с разочарование и смущение, които трябва да са били изключително чоглави, щом не съм могъл да ги забравя. Кантонерът,

който през този ден беше така добре разположен и дружески настроен, взе сиренето и парите, но не пожела да ме пусне, без да ми се отблагодари; извади от тясно сандъче хляб, отрязва от него, резна и от сиренето дебело парче и го постави или по-скоро го лепна върху хляба, подаде ми го и ми пожела добър апетит. Искаше ми се да се измъкна заедно с филията и да я хвърля веднага, щом се изгубя от погледа на щедрия мъж. Ала той изглежда предугади моето намерение или просто много му се искаше веднъж поне да сподели закуската си със сътрапезник; ококори се и ме погледна заплашително, поне на мен така ми се стори, и настоя да отхапя от филията веднага. Искаше ми се да му поблагодаря учтиво и да се махна, защото много добре разбирах, че ще приеме пренебрежението ми към този дар и отвращението ми към любимото му ястие като обида. Така и стана. Изплашен и нещастен измърморих, каквото ми дойде на езика, оставих филията на крайчеца на сандъка, обърнах се и бързо се отдалечих на три-четири крачки от човека, когото вече не смеех да погледна, сетне хукнах колкото ми държаха краката.

В малкия, безгрижен свят, сред който живеех, срещите с кантонерите, с представителите на властта бяха единственото несвойствено нещо, единственият процеп и прозорец към мрака, бездните и опасностите, чието съществуване още тогава долавях. Веднъж например дочух от една кръчма в центъра на града крясъците на пияни гуляйджии, друг път видях как двама полицаи отвеждат мъж с разкъсано яке, а при трети случай слушах на здрачаване шумовете от побой между мъже — едновременно ужасно недвусмислени и ужасно загадъчни, и така се изплаших, че нашата прислужничка Ана, която беше с мене, трябваше да ме носи на ръце чак до другата пресечка. А имаше и още нещо, което ми се струваше абсолютно лошо, противно и напълно дяволично — неприятната миризма около една фабрика. Многократно бях минавал покрай нея с по-големи другари и атмосферата ѝ предизвикваше в мене особено отвращение, потиснатост, възмущение и дълбок страх, парадоксално сродни с чувството, внушавано ми от пазачите и полицията, чувство, в което към болезненото усещане за насилие и безпомощност се примесваше и добавката или полутонът на нечистата съвест. Защото, макар и да не бях се сблъсквал в действителност с полицията и нейната власт, често бях слушал от слугите или другарите ми тайнствената закана

„Почакай, сега ще извикам полиция!“, също както при конфликтите с кантонерите, и всеки път с това сякаш се предполагаше някаква моя вина, все едно че бях престъпил известен или само предполагаем и въображаем закон. Ала всички тези ужасни впечатления, шумове и миризми ме спохождаха далеч от дома, в центъра на града, гдето и без друго беше шумно и тревожно, макар и особено интересно. Нашият спокоен и чист малък свят от крайни улички и къщи с градинки отпред и простори за пране отзад беше беден на впечатления и предупреждения от подобен род, той подхранваше по-скоро представата за добре устроена приятелска и простодушна човешка общност, още повече че сред служителите, занаятчиите и пенсионерите тук-таме живееха също колеги на баща ми или приятелки на мама, хора, свързани с мисионерството, мисионери в оставка, мисионери в отпуск, мисионерски вдовици, чиито деца посещаваха училищата на мисионерската община, все вярващи, дружески настроени хора, завърнали се от Африка, Индия или Китай, и макар че в моето разпределение на света по ранг и положение аз никога не ги поставих наравно с баща ми, те водеха подобно на неговото съществуване и се обръщаха един към друг на „ти“, с „братко“ или със „сестро“.

Ето че стигнах и до участниците в моята история, трима от които са главните герои: моят баща, един просяк и аз, двама или трима са второстепенни, а именно — сестра ми Адела, може би също и другата ми сестра и возеното от нас в количка братче Ханс. Вече съм писал спомени за него, при тази разходка из Базел той нито участваше, нито съпреживяваше, защото бе само едно малко, още безсловесно съкровище в детска количка, което всички ние силно обичахме и до един, включително и баща ми, приемахме като удоволствие и чест правото да го возим. И сестра ни Маруля, ако изобщо е участвувала в следобедната разходка, също не би могла да се сметне за действащо лице, тъй като беше още съвсем невръстна. Все пак трябва да я упоменем, дори и заради хипотетичната възможност да е присъществувала, защото самото ѝ име, Маруля, което звучеше за хората от нашата среда много по-чуждо и странно, отколкото също така рядко срещаното Адела, изразява нещо от атмосферата и колорита на семейството ни. Понеже на руски Маруля е галено име за Мария и с многото други отличителни черти подчертаваше колко чуждоземно и

уникално по същността си е нашето семейство, в което се бяха смесили различни нации. Баща ни, както и мама, баба и дядо, беше ходил в Индия, там беше понаучил индийски и служейки на мисията, беше разклатил здравето си, но всичко това в никакъв случай не изглеждаше странно и удивително за среда като нашата — все едно че бяхме моряшко семейство в пристанищен град. Всички останали „братя“ и „сестри“ от мисията в Индия, край екватора, сред непознатите тъмнокожи и по далечните палмови брегове, също можеха да казват „Отче наш“ на няколко чужди езика, бяха предприемали дълги пътешествия по море и суша, върху магарета или във волски каруци, а ние, децата, пренебрегвайки изнурителността на тези пътувания, силно им завиждахме; те даваха точни разяснения и понякога разказваха приключенски истории пред чудесните сбирки в мисионерски музеи, когато ни се разрешаваше, водени от тях, да посетим този музей в приземния етаж на мисионерската община.

Но независимо дали бяха обикаляли Индия или Китай, Камерун или Бенгази, всички тези далечни странници и техните жени бяха всъщност шваби или швейцарци и всеки баварец или австриец, попаднал случайно между тях, правеше впечатление. А нашият баща, който наричаше своята малка дъщеря Маруля, бе дошъл от чужди, непознати простори от Русия, той беше балтиец, руснак от немски произход, и чак до смъртта си не можа да възприеме диалектите, на които говореха около него жена му и децата. Така че сред нашия швабски и швейцарски немски той си говореше на чист, грижливо поддържан хубав литературен немски.

Много се гордеехме с този негов език, макар че според някои тукашни хора той отнемаше част от задушевността и уютата на дома ни, ала ние го обичахме така, както обичахме и издължената грациозна фигура, високото благородно чело, чистия, често пъти страдалчески, но неизменно правдив поглед на баща ни, който ни задължаваше да се държим добре и рицарски и търсеше доброто у хората. Малцината му приятели знаеха онова, което ние, децата, разбрахме твърде рано: той не беше обикновен човек, а пришелец, много благороден и рядък вид пеперуда или птица, долетяла при нас от други ширини; той се отличаваше и изолираше с уязвимостта и страданието си, както и със стаената си носталгия. Ако обичахме мама с естествена нежност, извираща от близостта, топлотата и взаимността, то обичта ни към

татко беше примесена с известна доза благоговение, плахост и възхищение, които младостта изпитва не към близкото и родното, а само към далечното.

Колкото и разочароващ, колкото и илюзорен да е стремежът към истината, той е все пак толкова задължителен за записки от подобен род, колкото и стремежът към формално съвършенство, иначе те не биха могли да претендират за никаква стойност. Много е вероятно стремежът ми към истината да не ме приближи към нея, и все пак по един или друг начин, може би дори неразбираем за мен, той все пак не ще се окаже съвсем безполезен. Така например, когато започвах да пиша тези редове, мислех, че ще бъде по-просто и безвредно, ако изобщо не спомена Маруля, тъй като и без това бе много малко вероятно да е присъществувала на случката. Но ето че се оказа нужно, най-малкото заради името ѝ. Случвало се е някой писател или друг творец да преследва неотстъпно и с търпеливо усърдие една възжелана цел в дадена творба, а след това да постига не нея, а съвсем други цели и въздействия, каквито или изобщо не е търсил съзнателно, или ги е подценявал. Бихме могли на пример да предположим с пълно основание, че тъкмо онези моменти в творбата на Адалберт Щифтер „Късно лято“^[1], които днес ни се струват най-отегчителни, са били за него важни и святи и той ги е постигнал с търпение и последователност. И все пак това произведение не би имало онези други стойности, които съществуват редом със скуката и въпреки нея, като напълно я засенчват, ако в нея не бе вложено усърдието, последователността и търпението в борбата за авторовата цел. Ето защо аз също трябва да се постарая, да се приближа максимално до истината. За тази цел би трябвало да се опитам между другото да си представя още веднъж баща си такъв, какъвто в действителност е бил в оня ден по време на нашата разходка, тъй като детският ми поглед далеч не е можел да обозре изцяло неговата личност, но и днес едва ли бих могъл да сторя това, та все пак ще се опитам да го видя именно такъв, какъвто е изглеждал през онези дни в момчешките ми очи. За мен той бе почти съвършен и изключителен, възплъщение на душевната чистота и достойнство, борец рицар и страдалец, чието превъзходство се смекчаваше от необикновеността му, от липсата на родина, от деликатната му физика, която го правеше достъпен за най-гореща любов и нежност. Тогава все още не го подлагах на никакви съмнения

или критика, макар че между нас се бяха появявали за съжаление сблъсъци. Ала при тези конфликти той се изправяше насреща ми като съдник, предупредител, обвинител или опрощаващ, и за мое нещастие и срам все излизаше правият, а собствената ми съвест винаги подкрепяше и приемаше упреците или наказанията, все още не бях влизал в противоречие или борба с него или с представите му за справедливост и добродетели, дотам се стигна едва в по-късните ни конфликти.

Никога и спрямо никой друг, даже многократно да ме е превъзхождал, не съм се подчинявал така естествено, защото любовта бе изтръгнала бодила на унижението, и ако понякога съм установявал подобни отношения, както например с учителя си в Гьопинген, те не се оказваха трайни и когато по-късно си спомнях за тях, ми ставаше ясно, че са били само имитация, копнеж по изгубените бащино-синовни отношения.

Голяма част от онова, което знаех дотогава за баща си, бях почерпил от собствените му разкази. Макар че не беше артистична натура и не бе така надарен с въображение и темперамент като майка ни, той изпитваше удоволствие и придобиваше артистични инвенции, когато разказваше за Индия или за родината си, за големите мигове в своя живот. Нямаха край разказите му за детството в Естония, за живота в бащиния дом и в селските имения, за пътуванията с покрити каруци и за екскурзиите до морето. Пред нас се разкриваше един изключително весел и — въпреки християнския дух — твърде жизнерадостен свят и ние жадувахме поне веднъж да видим Естония и Литва, дето животът бе тъй райски, интересен и весел. Истински обичахме Базел, дома си в Шпален, мисионерската община, пътя към мелниците, съседите и другарчетата си, но тук никой не ни канеше в далечно имение, за да ни нагости с планини от сладкиши и с кошници плодове, да пояздим млади кончета, да се повозим с покрита каруца далеч из полята. Татко бе успял да присади и тук нещичко от живота и обичаите в Прибалтика, думи като Маруля, един самовар, портрет на цар Александър и някои игри от татковата родина, на които той ни бе научил, най-вече великденското търкаляне на яйце, за което ни се разрешаваше да повикаме и някое съседско дете, та да го смаем с тези обичаи и нрави. Но тук, в тази чужда страна, татко беше в състояние да наподобява много малко неща от родината на своята младост и с

годините все по-рядко употребявахме самовара, той стоеше повече като музеен експонат, така че оставах само разказите за бащиния дом в Русия, за Вайсенщайн, Ревал и Дорпат^[2], за родните градини, за празниците и за пътуванията, и с тези разкази той не само си припомняше всичко свидно и безвъзвратно загубено, но и изграждаше у нас, децата, една малка Естония, като вселяваше дълбоко в душите ни скъпите нему образи.

С този своеобразен култ към родината на младостта е свързано навярно превръщането му във великолепен участник, другар и учител в нашите игри. В никое от познатите ни семейства не владееха и не се отдаваха на толкова много игри, не бяха измисляни толкова много остроумни варианти, не правеха такива открития. Тайнствената причина, поради която нашият сериозен, справедлив, благочестив баща не се превърна в недостижим иконописен образ, а въпреки цялото ни страхопочитание си оставаше жив човек, близък и разбираем за детските сърца, се дължеше както на умението му да играе, така и на неговите описания и разкази тогава, като дете, нямах и представа за всички биографични и психологически мотиви, с които днес си обяснявам востановеността му в игрите. Действителен и въздействащ за нас, децата, беше единствено неговият култ към игрите и той е останал не само в нашите спомени, но е и литературно документиран: скоро след времето, за което става дума тук, нашият баща написа една популярна книжица с игри, озаглавена „Играта в домашен кръг“, която беше отпечатана от издателството на вуйчо ни Гундерт в Щутгарт. Игровият талант не му изневери до преклонна възраст, чак докато ослепя. Ние, децата, бяхме свикнали с това и го приемахме като нещо напълно естествено, присъщо за характера и функциите на всеки баща: дори да бяхме попаднали с татко на пуст остров или да бяха ни хвърлили в тъмница, да се бяхме заблудили в гората и да използвахме някоя пещера за скривалище, щяха да ни заплашват само нужда и глад, но не и бездействие и скука, тъй като татко щеше да измисля игра след игра; дори ако трябваше да стоим с белезници или в мрак, изход пак би се намерил, защото най-обичаше игрите, за които не се изискваше никакъв реквизит, например отгатването и измислянето на гатанки, словоблъсканиците, упражненията за паметта. А в игрите, неосъществими без помощни материали, винаги предпочиташе простите и саморъчно направени

играчки пред серийните и купешките. Дълги години ние играехме например го или халма върху дъска и с фигури, които той бе измайсторил и боядисал сам.

Между другото, тази негова склонност към задружност и общуване под закрилата и неусетната принуда на игровите правила покъсно се превърна в отличителна особеност и характерна черта на най-малкото му дете: досущ като татко, брат ни Ханс намираше в заниманията и игрите с децата най-добрата отмора, радост и утеха за всичко, от което го бе лишил животът. Той, стеснителният, понякога дори боязлив Ханс, разцъфтяваше, щом останеше насаме с деца; поверяха ли му малките, неговата фантазия и жизнерадост нямаха граници, той очароваше и омагьосваше децата, и сам изпадаше в някакво неземно състояние на непринуденост и щастие, ставаше неотразимо мил и след смъртта му дори най-трезвите и критично настроени очевидци си спомняха това с подчертана топлина.

И така, татко ни беше извел на разходка. Макар че съвсем не изглеждаше бодър, той през по-голямата част от пътя взеше детската количка. В нея, засмян и учудено взрян в светлината, лежеше малкият Ханс. Адела вървеше редом с татко, докато аз изобщо не бях в състояние да вляза в крак с отмерено-спокойното темпо на разходката и ту изтичвах напред, ту изоставах заради някое интересно откритие или си изпросвах да повозя количката, ту се улавях за ръката или за сакото на татко, щурмувах го с въпроси, без да се съобразявам с умората му. Изобщо не си спомням какво сме говорили по време на тази разходка, която с нищо не се отличаваше от хилядите други. От този ден и от разходката съм запомнил, също както и Адела, само случката с просяка. Това е един от най-забележителните и интересни образи в албума на най-ранните ми спомени, той събужда мисли и разсъждения от всякакъв род, и ето че дори днес след цели шестдесет и пет години породи у мен тези размисли и ме накара да се потрудя над настоящите записки.

Разхождахме се спокойно, слънцето грееше, очертаваше сянката на всяка кълбовидно окастрена акация край пътя, която още повече засилва впечатлението за педантичност, закономерност и геометричен естетизъм, което това растение винаги ми създаваше. Не се случи нищо необичайно и изключително: някакъв пощальон поздрави татко, една кола от пивоварната, теглена от четири едри, красиви коня,

изчакваше на железопътния прелез, та успяхме да се полюбуваме на хубавите животни, които сякаш искаха да ни поздравят и да си поговорят с нас; потрепервах при мисълта как техните нозе издържаха да ги рендосват като талпи и да ги подковават с тези безформени жезла. Но ето че щом наближихме нашата улица, се случи нещо ново и необичайно.

Насреща ни се зададе мъж, малко окалян и страшничък на вид, с брадата или по-точно брадясало лице; сред тъмната коса и брадата се подаваха бузи и устни със здрава руменина; в облеклото и поведението на мъжа имаше нещо запуснато и подивяло, което едновременно ни стресна и заинтригува, така че ми се прииска да разгледам по-отблизо този човек и да науча нещо за него. Разбрах от пръв поглед, че принадлежи към тайнствената и безпътна страна на живота, изглежда бе от онези загадъчни и опасни, но също така нещастни и обременени люде, които възрастните наричаха в разговорите си бродяги, бандити, просяшка пасмина, пияници, престъпници и веднага млъкваха или снижаваха глас, щом забележеха, че ги слуша някое от нас, децата. Макар да бях още малък, вече изпитвах не само естествено момчешко любопитство към онази плашеща и потискаща страна от живота, но както днес ми се струва, още тогава съм се подосещал, че тези странно двойствени образи колкото бедни, толкова и опасни, предизвикващи едновременно отбранителна реакция и желание за братска помощ, че тези дрипльовци, безпризорни и пройдохи са също толкова „истински“ и действителни, че и тяхното съществуване е твърде необходимо за митологията, че в голямата световна игра просякът е точно толкова незаменим, колкото и кралят, че аутсайдерът е също толкова ценен, колкото властникът и униформеният. Когато видях как брадатият мъж се приближава, насочвайки се към нас, как малко плахийт му поглед се впива в баща ни и как той спира пред него с полупротегнатата шапка, аз бях овладян от странен трепет, в който се смесваха възхищение и страх.

Татко отвърна любезно на смотолевения му поздрав, малкият се събуди от спирането на количката и бавно отвори очи, а пък аз наблюдавах със силно напрежение сцената между тези видимо толкова различни мъже. По-ясно от когато и да било, а ми се случваше доста често, долових диалектния изговор на единия и грижливата, изискана реч на другия, като израз на вътрешно противопоставяне, като

проявление на съществуващата преграда между татко и окръжаващия го свят. От друга страна, беше вълнуващо и приятно да се наблюдава как баща ми се отнесе съвсем почитателно, без следа от осъдителност или предразсъдък към просяка и го призна за свой брат. Сега вече, след като поразмениха няколко думи, непознатият направи опит да щурмува татковото сърце, като вероятно предполагаше, че насреща му стои един добродушен и милозлив човек, записва бедността, глада и нещастията си, в начина му на говорене имаше нещо песенно и заклинателно, сякаш се жалваше пред небесата за своите лишения: без къшей хляб, без покрив над главата, без чифт здрави обувки, това се казва нищета, вече не знаел къде да почука, молил за малко пари, че отдавна бил с празен джоб. Той не каза „джоб“, а „торба“, докато баща ми предпочете в отговора си думата „джоб“. Впрочем аз разбирах повече интонацията и мимиката на просяка, и само една-две думи.

Сестра ми Адела, с две години по-голяма от мене, в известно отношение е познавала баща ми по-добре. Още по онова време е знаела нещо, което аз научих значително по-късно: а именно, че баща ми почти никога не носи в себе си пари и че ако все пак се е случвало, той се отнасял с тях твърде безпомощно и лекомислено, давал сребърни вместо никелови монети и големи вместо малки. По всяка вероятност не се съмнявала, че той няма в себе си пукнат грош. Аз обаче очаквах да видя как още при следващото извиване и изхлипване в мелодиката на жалката просешка песен, татко ще бръкне в джоба си и ще натика в ръцете или ще изсипе в шапката на мъжа толкова много монети от половин и един франк, че странникът да има достатъчно за хляб, за лимбургско сирене, за обувки и за всичко друго, от което се нуждае. Но вместо това чух баща си да отговаря на молбите с любезен и почти сърдечен глас, чух как успокоителните му и утешителни слова се превръщаха в кратка, добре формулирана реч. Смисълът ѝ, доколкото успяхме по-късно да го възстановим със сестра ми, се състоеше в следното: нямам възможност да му даде пари, тъй като не носел със себе си, а и парите невинаги помагали, защото, за съжаление, можело да се използват за най-различни цели, например вместо за храна — за пиене, а и той в никакъв случай не искал да подпомага подобно нещо, но тъй като не можел да отпрати гладуващ човек, му предлагал, ако желае, да го съпроводи до близкия магазин, където щял да му купи толкова хляб, че да се засити поне за днес.

През целия разговор ние останахме все на същото място сред широката улица и аз имах възможността да огледам добре двамата мъже, да ги сравня и оценя според външността, интонацията и словата им. Тези съпоставки, разбира се, само укрепиха превъзходството и авторитета на моя баща, който без съмнение беше не само порядъчен, прилично облечен, добре възпитан, но и прие на сериозно своя събеседник, намери най-правилния и точен подход към него и каза това, което мислеше. Затова пък у другия имаше нещо диво, а и зад него и зад думите му стоеше нещо много по-силно и истинско от всичката разумност и вежливост: окаяното му положение, бедността, житейската му роля на просяк, мисията му на говорител на всичката заслужена или незаслужена нищета по света, и това му придаваше тежест, помагаше му да налучка интонации и жестове, които татко не владееше. Освен това въпреки всичките различия в хода на тази толкова хубава и вълнуваща просия, между просяка и дарителя полека-лека се появи някаква неназовима прилика, дори братство. Тя се дължеше отчасти на факта, че след като беднякът го заговори, татко го изслуша без капка враждебност и без да сбърчи чело, като даде да се разбере, че не поставя разстояние между себе си и него, че признава правото му да бъде изслушан и да получи състрадание. Но това беше най-маловажно. Ако този небръснат, тъмнокос просяк, случайно попаднал в света на задоволените, работещите и хранещите се всекидневно хора, изглеждаше като странник сред чистичките еснафски домове с градинки, то макар и по други причини татко открай време също бе смятан от обкръжението за пришелец, другоzemец и връзките му с околните почиваха на неангажиращо споразумение, а не бяха пуснали здрави корени в една обща родина. И както просякът, който под дръзкия си и разбойнически вид притежаваше изглежда нещо детинско и невинно, така и у татко зад фасадата на благочестивия, любезен и разумен човек живееше детето. Във всеки случай усещах — защото всички тия умни мисли естествено, не са ме споходили тогава, — че колкото повече двамата говореха помежду си, като по-скоро се разминаваха в намеренията, толкова по-ясно виждах някакво странно разбирателство между тях. При това и двамата нямаха пари.

Докато приказваше с непознатия, татко се опря на количката. След като му обясни, че възнамерява да му даде една франзела, но

трябва да я вземе от някой магазин, където го познават, татко предложи на човека да тръгне с него. Сетне подкара отново количката, смени посоката и пое към Аущрасе, а скитникът покорно тръгна с него, макар че отново беше станал малко боязлив и явно не бе съвсем доволен, липсата на парично подаяние го разочароваше. Ние, децата, вървахме плътно до татко и до количката, встрани от непознатия, чието вдъхновение се беше изчерпало и сега бе станал мълчалив или по-скоро мрачен. Тайно го наблюдавах и размишлявах за многото нови неща, промъкнали се с този мъж в нашата среда: той будеше едновременно бунтовни помисли и опасения, а сега, както се бе умълчал и провесил нос, той все по-малко ми харесваше, все повече губеше приликата с татко и с всичко близко нам. Наблюдавах епизода от живота, от живота на големите, на възрастните, и тъй като край нас, децата, този живот рядко се проявяваше в толкова първични и елементарни форми, аз бях дълбоко заинтригуван, ала предишната веселост и увереност бяха изчезнали тъй, както облак посред ведър ден може внезапно да затули и отнеме светлика и топлината.

Но нашият добър баща изглежда не мислеше така, откритото му лице си остана весело и приветливо, а походката му — безгрижна и равномерна. Така продължихме ние — баща ми, децата, количката и просякът, един малък керван, надолу към Аущрасе и стигнахме до добре познатия ни магазин, където имаше толкова разнообразни неща — от кифлички и хляб до плочи за писане, ученически тетрадки и играчки. Тук се спряхме и татко помоли непознатия да почака малко заедно с нас, децата, докато той се върне. Ние с Адела се спогледахме, и на двама ни се сви сърцето, уплашихме се малко, всъщност здравата се уплашихме и мисля, че ни се стори странно, дори непонятно решението на татко да ни остави тук сами с непознатия мъж, сякаш лоши хора никога не са убивали или отвличали деца, за да ги продадат или да ги принудят да просят и да крадат. За да защитим и себе си, и бебето, ние се вкопчихме в количката, като мислехме да не я пускаме, каквото и да се случи. Ето че татко вече беше изминал няколко стъпала към вратата на магазина, ето че постави ръка на дръжката, ето че изчезна. Останахме сами с просяка, а по цялата дълга улица не се мяркаше никакъв човек. Аз се заричах в себе си да бъда храбър и да се държа по мъжки.

Около минута постояхме така, със свити сърца и само братчето, което изобщо не бе забелязало просяка, си играеше доволно с пръстчета. Осмелих се да погледна зловещия човек и прочетох по лицето му засилващо се безпокойство и недоволство, никак не ми се понрави, обзе ме силен страх, ясно се виждаше как у него се бореха противоречиви инстинкти и го подбуждаха към дела.

Но ето че той сложи край на колебанията и терзанията си, по потръпването на очите му пролича, че е взел някакво решение. Но решението и действията му бяха преди всичко точно обратното на това, което предполагах с надежда или страх; направи най-неочакваното и така смая и мен, и Адела, че се вцепенихме и онемяхме. След като потръпна, просякът повдигна крака си с жалката обувка; сви го в коляното, повдига ръцете си, стиснати в юмруци, и хукна надолу по правата дълга улица, да не повярваш, че е имал толкова сили. Беше си плюл на петите и тичаше, сякаш го преследваха, докато стигна до следващата пресечка и завинаги се изгуби от погледа ни.

Не може да се опише какво изпитах в този миг — и ужас, и облекчение, и удивление, примесено с благодарност, но в същото време и разочарование, дори съжаление. А ето че татко излезе от магазина усмихнат, с дълъг бял хляб в ръка, спря за секунда изненадан и след като му разказахме какво бе станало, се засмя. В края на краищата това май беше най-доброто, което можеше да направи. Аз обаче се чувствавах така, сякаш душата ми бе избягала заедно с просяка в неведомото, в тъмната страна на света, и много по-късно се замислих защо ли човекът побягна, преди да получи франзелата, тъй както и аз някога бях хукнал презглава от залька, предложен ми от кантонера. Дни и седмици наред, та и до ден-днешен, тази случка запази своята свежест и неизчерпаемост, независимо че по-късно си я обяснявахме със съвсем банални причини. Светът на бездните и тайнствеността, в който бе изчезнал от нас бягачият просяк, очакваше и нас. Той заличи и покри със забрава онова мило и безобидно съществуване на слънчевата страна на живота, погълна нашия Ханс, и дори ние, братът и сестрата, които и до ден-днешен, въпреки напредналата възраст, се опитваме да му противостоим, съзнаваме, че той обгръща и засенчва искрата в душите ни.

[1] Роман на възпитанието от австрийския писател А. Щифтер (1805–1869) — Б.пр. ↑

[2] *Ревал* — дн. Талин (Естония); *Дорпат* — дн. Тарту (Естония). — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.